

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ОПАЛЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF OPALENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 46673/18)

РІШЕННЯ

П. 1 ст. 6 (кримінальний аспект) і пп. «с» п. 3 ст. 6 • Справедливий розгляд справи судом • Захист шляхом надання правової допомоги • Загальна справедливість провадження не була незворотно підірвана за обставин справи, попри надання первинних зізнавальних показань заявником працівникам міліції за відсутності захисника без вагомих підстав • Обмеження, одразу після якого заявника було повідомлено про його право на захисника та право зберігати мовчання • Зізнавальні показання були повторно надані після допиту в присутності захисника • Інші суттєві докази проти заявника • У рішеннях національних судів під час повторного розгляду справи не робилося посилення на первинні зізнавальні показання заявника та приділялася значна увага його твердженням щодо обставин надання зізнавальних показань • Недолік достатньо виправлений національними судами

П. 1 ст. 6 (кримінальний аспект) • Розумний строк • Надмірна тривалість провадження

Підготовлено Секретаріатом. Не є обов'язковим для Суду.

СТРАСБУРГ

17 липня 2025 року

ОСТАТОЧНЕ
08.12.2025

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Опаленко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Катержіна Шімачкова (*Kateřina Šimáčková*), Голова,
Стефані Моро-Вікстром (*Stéphanie Mourou-Vikström*),
Георгіс А. Сергідес (*Georgios A. Serghides*),
Гільберто Фелічі (*Gilberto Felici*),
Андреас Зюнд (*Andreas Zünd*),
Микола Гнатовський (*Mykola Gnatovskyy*),
Ваге Григорян (*Vahe Grigoryan*), судді,

та Мартіна Келлер (*Martina Keller*), заступник Секретаря секції,
з огляду на:

заяву (№ 46673/18), яку 09 січня 2019 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Васильович Опаленко (далі – заявник);

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про наведені в пункті 1 скарги, а також визнати решту скарг у заяві неприйнятними; зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 24 червня 2025 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Справа стосується кримінального провадження щодо заявника за обвинуваченням у вчиненні вбивства та таких його скарг: (i) за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції на порушення його права на захисника на початку провадження; (ii) за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на те, що раніше допитаного свідка не було повторно допитано у суді під час остаточного повторного розгляду справи; та (iii) за пунктом 1 статті 6 Конвенції на надмірну тривалість провадження.

ФАКТИ

2. Заявник народився в 1978 році та наразі тримається під вартою у Вільнянській установі виконання покарань у смт. Камінне. Заявника представляла пані Г.О. Тарасенко, юрист, яка практикує у м. Харків.

3. Уряд представляла його Уповноважений, пані М. Сокоренко.

4. Факти справи можуть бути узагальнені таким чином.

5. Вранці 14 листопада 2010 року заявник та його друг пан Р. виявили у квартирі матері заявника В. тіла самої В. та 14-річної племінниці А. Вони померли від ножових поранень.

6. Згідно з твердженнями заявника його *de facto* затримали о 08 год 00 хв того ж дня.

7. У незазначений час заявник написав «явку з повинною» (див. пункт 21) на ім'я начальника районного відділу міліції, зізнавшись у вчиненні вбивства та додавши, що він написав її добровільно¹. Явку підписав слідчий міліції Б., який пізніше засвідчив, що (i) явку заявник написав після того, як його «доставили» до відділу міліції, та (ii) у своїй явці заявник зазначив, що він використав кухонний ніж як зброю, і в результаті ніж був знайдений в квартирі потерпілої. Заявник стверджував, що він написав цю явку під тиском працівників міліції.

8. О 17 год 00 хв того дня було складено протокол затримання заявника. У протоколі зазначалося, що заявнику було роз'яснено право обрати захисника та мати побачення з ним до першого допиту. Заявник також зазначив, що він погодився, щоб його представляв К.

9. У період з 18 год 45 хв до 19 год 45 хв заявника допитали як підозрюваного у присутності К. Допит був записаний на відео. Заявник зізнався у вчиненні вбивства та зазначив, що в ніч вбивства він пізно вночі пішов до квартири В. В. дорікнула йому за розгульний спосіб життя та вживання алкогольних напоїв, після чого він взяв ніж з кухні та завдав їй удари. Щоб А. не була свідком, він також наніс ножові поранення і їй. Потім він пішов до квартири Р. та сказав йому, що хтось вбив В. та А.

10. Під час огляду квартири потерпілої, проведеного у період з 19 год 00 хв до 20 год 25 хв, слідчий виявив кухонний ніж із пошкодженим руків'ям, який пізніше був визначений судом як знаряддя вбивства.

11. Заявник повторив свої зізнавальні показання під час відтворення обстановки та обставин події на місці злочину 15 листопада 2010 року та під час допиту 17 листопада 2010 року, обидва рази у присутності К. В останньому випадку він додав, що руків'я ножа зламалося, коли він завдавав удари А.

12. 24 грудня 2010 року у присутності іншого захисника заявник відмовився від своїх зізнавальних показань, стверджуючи, що вони були отримані під тиском. Він зазначив, що в ніч подій він пішов до будинку В., поговорив з нею, а потім пішов купити алкоголь. Він зустрів невідомого чоловіка та декількох дівчат і випив з ними пива. Потім він повернувся до квартири В., виявив, що двері були не замкнені, і знайшов тіла загиблих. Він не зміг зателефонувати до міліції, оскільки стаціонарний телефон був зламаний. Він постукав у двері сусідів, але ніхто не відчинив. Потім він пішов до Р., щоб повідомити йому, що сталося.

¹ «Без применения в отношении меня мер какого-либо воздействия» (Російською мовою).

13. Розслідування було завершено у лютому 2011 року. 10 квітня 2012 року районний суд міста Харкова визнав заявника винним у вчиненні вбивства. Апеляційний суд скасував вирок і направив справу на новий розгляд. 16 вересня 2013 року той же районний суд вдруге визнав заявника винним. У березні 2014 року апеляційний суд знову скасував вирок, а справу передав до Фрунзенського районного суду міста Харкова (далі – суд, який проводив повторний розгляд), який у грудні 2014 року повернув її прокурору на додаткове розслідування.

14. Після додаткового розслідування та повторного розгляду справи, 28 грудня 2016 року суд, який проводив повторний розгляд, визнав заявника винним та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років.

15. 21 вересня 2017 року за результатами розгляду апеляційної скарги Апеляційний суд Харківської області залишив вирок без змін, проте замінив покарання на довічне позбавлення волі.

16. Ухвалюючи вирок щодо заявника суд, який проводив повторний розгляд, та апеляційний суд врахували, головним чином, такі докази та аргументи.

(а) Показання заявника, надані у присутності його захисника 14 листопада 2010 року (у тому числі відеозапис) і 17 листопада 2010 року, а також під час відтворення обстановки та обставин події на місці злочину 15 листопада 2010 року. Суди також посилалися на показання експерта, який брав участь у відтворенні обстановки та обставин події та підтвердив висновки експертизи, а також достовірність і добровільний характер зізнавальних показань заявника. Вони також посилалися на відеозапис відтворення обстановки та обставин події та його аналіз експертом-психологом, який, як вони зазначили, підтвердив добровільний характер зізнавальних показань.

(б) Показання, надані в суді Р., який стверджував, що в ніч вбивства він і заявник розпивали разом алкогольні напої, проте попросилися у період з 02 год 00 хв до 02 год 30 хв. О 7 год 00 хв заявник прийшов до житла Р. і спокійно сказав, що В. і А. хтось вбив. Заявник був п'яний, одягнений у чистий одяг і мав свіже тілесне ушкодження на руці між великим і вказівним пальцями, яке Р. раніше не помічав. Вони пішли до квартири В., яку Р. відімкнув ключем заявника. Р. виявив тіла та викликав працівників міліції за допомогою стаціонарного телефону в квартирі.

(с) Виявлення на тілі А. елементів, які згодом були ідентифіковані як фрагменти руків'я ножа.

(д) Медичні докази свіжих порізів на правій руці заявника, між великим і вказівним пальцями, час утворення яких становив двадцять чотири години до огляду, проведеного в день його затримання. Порізи узгоджувалися з тим, що заявник порізався сам, коли завдавав потерпілим удари зламаним ножом. Суди вказали на суперечності в

поясненнях, наданих заявником на різних етапах провадження, щодо тілесних ушкоджень.

(e) Відбиток пальця заявника на знарядді вбивства.

(f) У квартирі заявника було знайдено одяг зі слідами крові, яка могла належати В. і А.

(g) Висновки експертизи свідчили, що виявлена під нігтями А. кров могла належати заявнику. Заявник відмовився надати зразки для аналізу ДНК, але висновки експертів вказували, що не можна було виключати, що виявлена під нігтями А. кров належала йому.

(h) Відсутність доказів проникнення у квартиру або того, що потерпілі добровільно впустили незнайомців у квартиру. Алібі заявника не було підтверджено.

(i) Наявність відбитків пальців заявника на певних документах та банкнотах, знайдених у квартирі потерпілих, узгоджувалася з тим, що заявник розкидав речі, імітуючи пограбування незнайомцями, а не з його твердженнями, що він нічого не торкався в квартирі.

(j) Показання слідчих, працівників міліції, експертів, які підтвердили правильність та узгодженість інших доказів.

(k) Надані під час досудового розслідування показання свідка, пані М., яка стверджувала, що в ніч вбивства її розбудив гучний крик А. *«пожалуйста, не надо»* (безособова конструкція російською мовою, яка може бути застосована до однієї або декількох осіб). Вона також чула голос В. та чоловічий голос, який вона не впізнала. Вони були спокійні. Це тривало п'ять хвилин. Потім вона знову заснула і наступного ранку дізналася про вбивство від працівників міліції. Суд зазначив, що було вжито всіх можливих заходів для допиту цього свідка в суді і 30 грудня 2015 року суд першої інстанції зобов'язав працівників поліції доставити свідка до суду, а якщо це виявиться неможливо у зв'язку зі станом її здоров'я, допитати її вдома. На виконання цього розпорядження працівники поліції допитали свідка вдома. Свідок зазначила, що народилася у 1935 році та проходила амбулаторне кардіологічне лікування. Вона повторила свої показання, що її розбудив дитячий крик А., яка кричала *«пожалуйста, не надо»*.

17. Суди дуже детально розглянули твердження заявника, що його зізнавальні показання були отримані під тиском та під час незадокументованого тримання під вартою.

Зокрема, вони розглянули показання слідчого Ж., який зазначив, що заявнику була надана можливість поспілкуватися із захисником до проведення його першого допиту, і що він був поінформований про свої права. Він говорив вільно та у відповідь на запитання свого захисника і слідчого зазначив, що на нього не чинився жоден тиск щодо надання показань.

У висновках експертизи зазначалося, що на момент надання зізнавальних показань у заявника не було жодних тілесних ушкоджень,

які могли бути завдані після його затримання. Прокуратура провела розслідування його тверджень про жорстоке поводження, а відповідні працівники міліції були допитані в ході судового розгляду. Твердження заявника у зв'язку з цим були необґрунтованими. Дослідження судом відеозапису зізнавальних показань та його експертна оцінка експертом-психологом підтвердили, що надання показань мало ознаки добровільності. Суд першої інстанції також допитав залучених працівників міліції, які заперечили, що до заявника було застосоване будь-яке жорстоке поводження або були наявні ознаки застосування жорстокого поводження, або що він подавав будь-які скарги у зв'язку з цим на той момент. Інші свідки, які бачили заявника, також не побачили жодних ознак жорстокого поводження.

Суд, який проводив повторний розгляд, також встановив, що скарга заявника, що він надав зізнавальні показання у вчиненні злочину під час незадокументованого затримання з 08 год 00 хв 14 листопада 2010 року була необґрунтованою. Суд зауважив, що квартиру В. оглянули о 08 год 50 хв, а квартиру заявника оглядали з 11 год 05 хв до 13 год 31 хв у його присутності. Суд зазначив, що згідно зі складеним о 17 год 00 хв протоколом затримання заявнику були роз'яснені його права.

18. Згодом заявник подав касаційну скаргу, стверджуючи, що: (і) він був невинним, а докази були підроблені та неправильно витлумачені з метою визнання його винним; (ii) 14 листопада 2010 року він надав неправдиві зізнавальні показання під тиском працівників міліції; та (iii) під час досудового розслідування та судового розгляду свідок М. стверджувала, що в ніч вбивства вона чула, як А. кричала «*не делайте этого!*» (конструкція російською мовою, що використовується для шанобливого звернення до однієї особи або декількох осіб), а потім чула спокійні голоси матері заявника та невідомого чоловіка. Заявник стверджував, що це суперечило висновкам судів нижчих інстанцій, що В. була убита першою, а також могло свідчити, що правопорушників було двоє – чоловік та жінка. М. декілька разів давала показання в суді і її показання відрізнялися, проте апеляційний суд, тим не менш, врахував інші показання, які вона надала поза судом (див. підпункт «к» пункту 16).

19. 10 липня 2018 року Верховний Суд залишив обвинувальний вирок та обране покарання без змін, ухваливши, що суди нижчих інстанцій не допустили помилки у своїх рішеннях.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

20. Частина третя статті 47 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (втратив чинність з 19 листопада 2012 року)

уповноважувала слідчого призначити захисника у встановленому законом порядку через адвокатське об'єднання, причому вимога слідчого була обов'язковою для керівника адвокатського об'єднання.

21. Стаття 96 Кодексу 1960 року визначала явку з повинною як особисте, добровільне письмове або усне повідомлення, зроблене особою органу дізнання, дізнавачу, слідчому, прокурору, судді або суду про злочин, вчинений або підготовлений нею, до порушення кримінальної справи щодо неї. Якщо кримінальну справу вже було порушено, таке повідомлення мало бути зроблене до винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

22. Заявник скаржився на різні порушення статті 6 Конвенції, відповідні частини якої передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

...»

A. Стверджуване порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції

1. Доводи сторін

23. Заявник скаржився на порушення його прав за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Він стверджував, що після його *de facto* затримання о 08 год 00 хв 14 листопада 2010 року йому не дозволили обрати захисника або проконсультуватися з ним до

проведення першого допиту. Він стверджував, що К. не був призначений його захисником через адвокатське об'єднання усупереч порядку призначення, встановленому національним законодавством, і К. не провів з ним конфіденційної розмови до початку допиту працівниками міліції.

24. Уряд стверджував, що своєю скаргою заявник по суті намагався оскаржити оцінку доказів національними судами. Заявника було поінформовано про його права та він підписав відповідний документ, який підтверджував цей факт. Йому було призначено захисника і він надав свої показання у його присутності. У будь-якому випадку відсутність захисника на самому початку розслідування не вплинула на загальну справедливість провадження, оскільки суди розглянули широкий спектр викривальних показань.

2. Оцінка Суду

(а) Прийнятність

25. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції або неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

(b) Суть

(i) Відповідні принципи

26. Право кожного «обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення» на ефективну правову допомогу захисника, гарантовану підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справах «Сальдуз проти Туреччини» [ВП] (*Salduz v. Turkey*) [GC], заява № 36391/02, пункт 51, ЄСПЛ 2008; «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC], заява № 50541/08 та 3 інші заяви, пункт 255, від 13 вересня 2016 року та «Бьоз проти Бельгії» [ВП] (*Beuze v. Belgium*) [GC], заява № 71409/10, пункт 123, від 09 листопада 2018 року).

27. Якщо особу взято під варту, відправний пункт права на доступ до захисника не викликає сумнівів. Це право стає застосовним, щойно наявне «кримінальне обвинувачення» у розумінні, наданому цьому поняттю практикою Суду, і, зокрема, з моменту затримання підозрюваного, незалежно від того, чи була ця особа допитана, чи брала участь у будь-якій іншій слідчій дії протягом відповідного періоду (див. рішення у справі «Сімеонові проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява № 21980/04, пункти 110 і 111, від

12 травня 2017 року та згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 124).

28. Доступ до захисника на стадії досудового провадження також сприяє запобіганню судовим помилкам і, перш за все, досягненню цілей статті 6 Конвенції, зокрема рівності сторін між органами досудового розслідування або прокуратури та обвинуваченим (див. згадане рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), пункти 53 і 54; рішення у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява № 47152/06, пункт 198, від 23 березня 2016 року; та згадані рішення у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 255 та «Сімеонови проти Болгарії» (*Simeonovi v. Bulgaria*), пункт 112).

29. Суд неодноразово визнавав після ухвалення рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), що оперативний доступ до захисника становить важливу протизавагу вразливості підозрюваних, які перебувають під контролем працівників поліції. Такий доступ також є превентивним, оскільки він забезпечує основоположну гарантію від примусу та жорстокого поведіння працівників поліції з підозрюваними (див. згадані рішення у справах «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), пункт 54; «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 255 та «Сімеонови проти Болгарії» (*Simeonovi v. Bulgaria*), пункт 112).

30. Суд також визнавав, що вразливість підозрюваних може посилюватися дедалі складнішим кримінально-процесуальним законодавством, зокрема щодо норм, які регулюють збір та використання доказів (див. згадані рішення у справах «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), пункт 54 та «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 253).

31. Суд нагадує, що доступ до захисника на етапі розслідування може бути тимчасово обмежений, якщо для цього існують «вагомні підстави». Проте обмеження доступу до захисника може бути дозволене лише за виключних обставин, воно повинно мати тимчасовий характер і ґрунтуватися на індивідуальній оцінці конкретних обставин справи. Якщо Уряд держави-відповідача переконливо довів існування нагальної потреби запобігти серйозним несприятливим наслідкам для життя, свободи чи фізичної недоторканості у відповідній справі, це може становити вагому підставу для обмеження доступу до захисника для цілей статті 6 Конвенції. За таких обставин на органи державної влади покладається невідкладний обов'язок захищати права потенційних або фактичних потерпілих відповідно до статей 2 і 3, а також пункту 1 статті 5

Конвенції, зокрема. Оцінюючи, чи було доведено існування переконливих підстав, важливо з'ясувати, чи мало рішення про обмеження права на захисника підґрунтя у національному законодавстві та чи були межі і суть будь-яких обмежень доступу до захисника визначені законом настільки чітко, щоб вони могли регулювати процес ухвалення рішень органами, відповідальними за їхнє застосування (див. згадані рішення у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункти 258 і 259 «Сімеонови проти Болгарії» (*Simeonovi v. Bulgaria*), пункти 116 і 117).

32. Крім того, висновок про наявність переконливих підстав не може впливати лише з існування законодавства, яке виключає присутність захисника. Той факт, що існує загальне та обов'язкове обмеження права на доступ до захисника, яке має законодавчу підставу, не усуває необхідності для національних органів влади з'ясовувати шляхом індивідуальної та конкретної оцінки, чи існують якісь переконливі підстави (див. згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 142).

33. Згідно з практикою Суду відсутність «вагомих підстав» для обмеження доступу до захисника сама собою не призводить до встановлення порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. За відсутності «вагомих підстав» Суд повинен з особливою ретельністю оцінити його справедливості: нездатність Уряду навести вагомі підстави є важливим аргументом оцінювання загальної справедливості судового розгляду, і може стати підставою для констатації порушення положень пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Тягар доведення покладається на Уряд, який зобов'язаний переконливо продемонструвати, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість судового розгляду не було непоправно порушено обмеженням доступу до правової допомоги. Якщо, навпаки, було встановлено вагомі підстави для обмеження доступу до захисника, має бути проведена цілісна оцінка провадження в цілому, аби визначити, чи було воно «справедливим» для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції (див. згадані рішення у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункти 262 – 265 та «Сімеонови проти Болгарії» (*Simeonovi v. Bulgaria*), пункт 118).

34. Крім того, Суд наголошує, що у випадку затримок у доступі до захисника, коли підозрюваному не було роз'яснено право на правову допомогу, право не свідчити проти себе чи право зберігати мовчання, Уряду буде ще складніше довести, що провадження в цілому було справедливим (див. згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 146). Дійсно, невід'ємною частиною права не свідчити проти себе, права зберігати мовчання та права на правову

допомогу є те, що для цілей статті 6 Конвенції особа «обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення» має право бути повідомленою про ці права. Отже, підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції слід тлумачити як такий, що також гарантує право осіб, обвинувачених у вчиненні кримінального правопорушення, бути негайно поінформованими про їхнє право на правову допомогу, незалежно від їхнього віку чи конкретної ситуації та незалежно від того, чи представляє їх офіційно призначений їм захисник або захисник за їхнім вибором. Крім того, повага до цього права цілком може вплинути на дійсність будь-якої відмови від права на правову допомогу (див. згадані рішення у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункти 272 і 273 та «Сімеонови проти Болгарії» (*Simeonovi v. Bulgaria*), пункт 119).

(ii) Застосування зазначених принципів у цій справі

35. Незрозуміло, за яких обставин було написано «явку з повинною» заявника та чи була вона результатом допиту працівників міліції. Працівник міліції, який прийняв цю явку, зазначив, що вона була написана після «доставлення» заявника до відділу міліції, що свідчить про певний ступінь примусу (див. пункт 7).

36. У цьому контексті Суд нагадує, що будь-яку розмову між затриманим, якого підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, та працівниками міліції слід розглядати як офіційний контакт, і він не може характеризуватися як неофіційний допит чи неофіційна бесіда (див. рішення у справі «Айстулла Ай проти Туреччини» (*Ayetullah Ay v. Turkey*), заяви № 29084/07 і № 1191/08, пункт 137, від 27 жовтня 2020 року з подальшими посиланнями).

37. На момент подій працівники міліції вже мали підстави підозрювати заявника. Зокрема, квартиру заявника було оглянуто та вилучено одяг із плямами крові, який пізніше використали як доказ проти нього (див. підпункт «f» пункту 16 і пункт 17). Отже, існувало «кримінальне обвинувачення» в автономному розумінні Конвенції, що вимагало застосування гарантій статті 6 Конвенції щодо доступу до правової допомоги.

38. Також після того, як заявник повідомив працівників міліції, що він збирався написати «явку з повинною», органи державної влади мали б знати про можливий контекст такої явки і про наслідки, які виникнуть. Однак ніщо не свідчить, що працівники міліції повідомили заявника про право мати захисника (див. для порівняння, наприклад, рішення у справі «Алахвердян проти України» [Комітет] (*Alakhverdyan v. Ukraine*) [Committee], заява № 12224/09, пункт 55, від 16 квітня 2019 року).

39. Суд не вбачає жодної переконливої причини, яка б виправдовувала обмеження доступу до захисника у цій справі. Тому Суд має з особливою ретельністю визначити, чи відсутність захисника підірвала справедливість провадження, водночас тягар переконливо довести, що це було не так, покладається на Уряд (див. згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 145).

40. Повертаючись до цього питання та розглядаючи його у контексті наведених в згаданих рішеннях у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 274) та «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 150) факторів, Суд зауважує, що існувала низка факторів, які свідчать на користь визнання провадження справедливим: (i) відсутні ознаки того, що заявник був особливо вразливим; (ii) в наявних у Суду матеріалах ніщо не свідчить, що право заявника оскаржувати достовірність доказів та заперечувати проти їхнього використання яким-небудь чином обмежувалося; (iii) докази у справі розглянули професійні судді; (iv) суспільний інтерес у притягненні до відповідальності за інкримінований заявнику злочин – подвійне вбивство – був дуже сильним; і (v) ніщо не свідчить про порушення іншого конвенційного права.

41. Стосовно характеру показань, вони були явно зізнавальними. Заявник тричі протягом трьох днів повторив зізнання, зазначені у його первинній «явці з повинною», але через місяць відмовився від показань (див. пункт 9 та для порівняння, наприклад, рішення у справах «Бандалетов проти України» (*Bandaletov v. Ukraine*), заява № 23180/06, пункт 67, від 31 жовтня 2013 року та «Жердев проти України» (*Zherdev v. Ukraine*), заява № 34015/07, пункт 167, від 27 квітня 2017 року, у яких заявники не відмовлялися від своїх показань в ході розслідування чи судового розгляду і Суд не встановив порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції).

42. Повертаючись до наступного фактора в рішенні у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), способу використання показань заявника, зокрема, чи були ці показання невід'ємною або значною частиною доказів, на яких ґрунтувався обвинувальний вирок, а також до сили інших доказів у справі, Суд зауважує, що суди, які зрештою визнали заявника винним, не посилалися на його «явку з повинною» (див. для порівняння, наприклад, рішення у справах «Дворський проти Хорватії» [ВП] (*Dvorski v. Croatia*) [GC], заява № 25703/11, пункт 111, ЄСПЛ 2015; «Юрій Волков проти України» (*Yuriy Volkov v. Ukraine*), заява № 45872/06, пункт 68, від 19 грудня 2013 року; «Собко проти України» (*Sobko v. Ukraine*), заява № 15102/10, пункти 59 – 62, від 17 грудня 2015 року та «Мехмет Думан проти Туреччини» (*Mehmet Duman v. Turkey*), заява № 38740/09, пункт 41, від 23 жовтня 2018 року), а радше

на його зізнавальні показання, надані у присутності його захисника у період з 14 до 17 листопада 2010 року.

43. «Явка з повинною» лише коротко згадувалася у переліку викривальних показань, наведених у вироку від 16 вересня 2013 року, яким заявника було визнано винним і який згодом був скасований (див. пункт 13).

44. Суд встановив, що завдана загальній справедливості провадження обмеженням права на захисника шкода не може бути усунена самим лише підтвердженням заявником своїх попередніх показань, наданих за відсутності захисника на пізнішому етапі та у присутності захисника, якщо цей недолік не буде достатньо розглянутий та усунутий національними судами шляхом виключення показань, наданих за відсутності захисника (див. рішення у справах «Титаренко проти України» (*Titarenko v. Ukraine*), заява № 31720/02, пункт 87, від 20 вересня 2012 року та «Мехмет Зекі Челебі проти Туреччини» (*Mehmet Zeki Celebi v. Turkey*), заява № 27582/07, пункт 66, від 28 січня 2020 року).

45. У цій справі суди ані не виключили прямо «явку з повинною» з матеріалів справи, ані не посилалися на неї.

46. Суд зауважує, що ніщо не свідчить, що первинні зізнавальні показання заявника були отримані внаслідок жорстокого поводження або незаконно з точки зору національного законодавства. Скарга заявника за статтею 3 Конвенції була визнана неприйнятною як явно необґрунтована головою П'ятої секції, який діяв як одноосібний суддя на момент повідомлення Уряду про заяву.

47. Після первинних зізнавальних показань заявника, наданих за відсутності захисника, його було повідомлено про право на захисника та право зберігати мовчання, а також допитано у присутності захисника К., в ході допиту він підтвердив свої зізнавальні показання (див. пункт 9). Суд не вбачає підтвердження твердження заявника, що захисник К. був призначений неналежним чином і не провів конфіденційної розмови із заявником перед його першим офіційним допитом як підозрюваного. Національні суди розглянули та відхилили це твердження (див. пункт 17), і Суд не знаходить підстав у матеріалах справи для критики їхньої оцінки. Отже, немає підстав ставити під сумнів зізнавальні показання заявника, надані у присутності К.

48. Враховуючи таку послідовність подій, а також інші обставини, за яких було скоєно та виявлено злочин, у тому числі той факт, що органи державної влади вже мали певні докази, які вказували на заявника, на момент оскаржуваного допиту у відділу міліції (див. пункт 37), не можна стверджувати за конкретних обставин цієї справи, що первинні зізнавальні показання заявника сформував увесь процес збору доказів у кримінальному провадженні щодо заявника у такий спосіб, щоб безповоротно підірвати справедливість цього провадження

(див. рішення у справах «Артур Пархоменко проти України» (*Artur Parkhomenko v. Ukraine*), заява № 40464/05, пункт 87, від 16 лютого 2017 року та «Кохен та інші проти Туреччини» (*Kohen and Others v. Turkey*), заява № 66616/10 та 3 інші заяви, пункт 60, від 07 червня 2022 року).

49. Була наявна значна кількість інших доказів проти заявника, зокрема ушкодження його руки, що відповідали пошкодженому знаряддю вбивства, можлива присутність крові потерпілих на його одязі та його відбитки пальців на знарядді вбивства (див. пункт 16).

50. Суд повторює, що відповідність вимогам справедливого судового розгляду має розглядатися у кожній справі з огляду на хід провадження в цілому, а не на підставі окремого розгляду одного конкретного аспекту або одного конкретного випадку, хоча не можна виключати, що конкретний фактор може бути настільки вирішальним, що дасть змогу оцінити справедливість судового розгляду на більш ранній стадії провадження (див. згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 121).

51. У цій справі національні суди достатньою мірою виправили недолік, зумовлений недотриманням права заявника на захисника у момент написання ним його «явки з повинною». У своїх вирокх, ухвалених під час повторного розгляду справи, суди не посилалися на цю явку з повинною та ретельно розглянули твердження заявника щодо обставин, за яких він надав свої зізнавальні показання, перш ніж відхилити їх (див. підпункт «і» пункту 16 та пункт 17 та для порівняння згадане рішення у справі «Кохен та інші проти Туреччини» (*Kohen and Others v. Turkey*), пункт 59).

52. Стосовно твердження заявника, що національні суди помилилися під час своєї оцінки доказів і національного законодавства, та помилково визнали його винним, Суд нагадує, що до його функції не належить розгляд помилок у питаннях факту або права, як стверджувалося, допущених національним судом, крім випадків коли, і тією мірою якою вони призвели до порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією. Оцінюючи, чи було провадження справедливим, Суд не діє як суд четвертої інстанції, який вирішує, чи були докази отримані незаконно з точки зору національного законодавства, а також не розв'язує питання щодо їхньої допустимості чи вини заявника (див. рішення у справі «Муртазалієва проти Росії» [ВП] (*Murtazaliyeva v. Russia*) [GC], заява № 36658/05, пункт 149, від 18 грудня 2018 року).

53. Отже, не було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

В. Стверджуване порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції

54. Заявник скаржився на порушення його прав за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з визнанням допустимими показань свідка М., яка не була допитана в ході остаточного повторного розгляду справи. Він стверджував, що допит цього свідка мав би вирішальне значення для спростування версії подій, представленої стороною обвинувачення.

55. Уряд заперечив проти цього аргументу.

56. Відповідні загальні принципи наведено в рішенні у справі «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (*Schatschaschwili v. Germany*) [GC], заява № 9154/10, пункти 100 – 131, ЄСПЛ 2015).

57. Згідно з доводами заявника М. допитували декілька разів у ході досудового розслідування та під час судового розгляду, і надані нею в різний час показання відрізнялися стосовно певних деталей (див. пункт 18); крім того, суд, який проводив повторний розгляд, зрештою врахував версію її показань, надану поза межами судового розгляду (надану вдома працівникам поліції) і яка була менш сприятливою для заявника (див. пункт 16). Однак заявник не пояснив точно, коли і у якому судовому засіданні допитали М., і чим саме відрізнялися її показання. Різні версії її показань не були надані Суду. Заявник також не пояснив, чому, на його думку, зусилля суду, який проводив повторний розгляд, стосовно забезпечення її присутності під час повторного розгляду були недостатніми.

58. З огляду на незначну роль, яку відіграли показання М. у справі, Суд вважає, що ніщо не свідчить, що її показання були єдиною або вирішальною підставою для засудження заявника, або що вони мали настільки значну вагу, що визнання їх допустимими могло б ускладнити захист (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Кабрал проти Нідерландів» (*Cabral v. the Netherlands*), заява № 37617/10, пункти 21 – 26, від 28 червня 2016 року).

59. З цього випливає, що ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена на підставі підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

С. Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тривалістю провадження

60. Заявник також скаржився на надмірну тривалість провадження, усупереч пункту 1 статті 6 Конвенції.

61. Уряд заперечив проти цього аргументу.

62. Ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, ані не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

63. Суд зауважує, що провадження тривало понад сім років і сім місяців у трьох інстанціях. Беручи до уваги відповідні принципи, наведені в рішенні у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» [ВП] (*Pélissier and Sassi v. France*) [GC], заява № 25444/94, пункт 67, ЄСПЛ 1999-II), Суд зазначає, зокрема, що відносна простота справи заявника та її неодноразовий повторний розгляд (див. пункт 13) – це аспект, який, як неодноразово встановлював Суд, може свідчити про серйозні недоліки в національній судовій системі (див., наприклад, рішення у справах «Верцішевська проти Польщі» (*Wierciszewska v. Poland*), заява № 41431/98, пункт 46, від 25 листопада 2003 року; «Гавула проти України» (*Gavula v. Ukraine*), заява № 52652/07, пункт 98, від 16 травня 2013 року та «Кривошей проти України» (*Krivoshey v. Ukraine*), заява № 7433/05, пункт 97, від 23 червня 2016 року). Важливо й те, що заявник перебував під вартою протягом усього провадження (див. рішення у справі «Абдуелла проти Нідерландів» (*Abdoella v. the Netherlands*), від 25 листопада 1992 року, пункт 24, Серія А № 248-А).

64. Розглянувши всі наявні в нього матеріали та враховуючи наведені міркування, а також свої висновки в керівній справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), заява № 66561/01, пункти 70 – 76, від 30 березня 2004 року), Суд вважає, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю провадження.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

65. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

66. Заявник вимагав 69 660 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди, розрахованої як сума спадщини після смерті його матері та племінниці, на яку він більше не мав права через визнання його винним. Він також вимагав 26 520 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

67. Уряд заперечив проти цих вимог, вважаючи їх необґрунтованими.

68. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і стверджуваною матеріальною шкодою; тому він відхиляє цю вимогу.

69. Суд присуджує заявнику 900 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися.

В. Судові та інші витрати

70. Заявник також вимагав 1 530 євро в якості компенсації судових та інших витрат (правова допомога), понесених під час провадження у Суді.

71. Уряд заперечив проти цих вимог, стверджуючи, що вони були необґрунтованими.

72. Заявник не подав жодних підтверджуючих документів, що він сплатив або мав юридичне зобов'язання сплатити своїм представникам кошти (див. рішення у справі «Мерабішвілі проти Грузії» [ВП] (*Merabishvili v. Georgia*) [GC], заява № 72508/13, пункт 372, від 28 листопада 2017 року). Тому Суд відхиляє вимогу про відшкодування судових та інших витрат.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно прийнятними скарги за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо права на правову допомогу та за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо тривалості провадження;
2. *Оголошує* більшістю голосів решту скарг у заяві неприйнятними;
3. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що не було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо права заявника на правову допомогу;
4. *Постановляє* одноголосно, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю провадження;
5. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику 900 (дев'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди; ця

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОПАЛЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»

сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

6. *Відхиляє* шістьма голосами проти одного решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 17 липня 2025 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мартіна Келлер
(*Martina Keller*)
Секретар

Катержіна Шімачкова
(*Kateřina Šimáčková*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Г.А. Сергідеса.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ СЕРГІДЕСА, ЯКА ЧАСТКОВО НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

1. Заявника засудили до довічного позбавлення волі за вбивство його матері В., та 14-річної племінниці А. у квартирі В. Він подав різні скарги стосовно кримінального провадження, яке зрештою призвело до визнання його винним та обрання йому покарання. Скарги, які не були визнані неприйнятними на момент повідомлення Головою Суду (Секції) і тому є предметом цього рішення, є такими: (i) за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що його право на захисника було порушено на початку провадження; (ii) за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, що раніше допитаний свідок М. не була повторно допитана у суді під час остаточного повторного розгляду справи; та (iii) за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що провадження було надмірно тривалим.

2. Суд не встановив порушення щодо першої скарги. Він визнав другу скаргу явно необґрунтованою. Насамкінець щодо третьої та останньої скарги, Суд постановив, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю провадження. Зі свого боку, я встановив, що було порушення щодо всіх трьох скарг. Тому я голосував проти всіх пунктів резолютивної частини рішення, окрім пункту 1 стосовно прийнятності першої скарги та пункту 4 стосовно порушення у зв'язку з третьою скаргою.

3. Насамперед я хочу абсолютно чітко зазначити, що метою цієї окремої думки є висловлення моєї позиції щодо сумісності національних процедур з положеннями Конвенції, зокрема статті 6 та її основоположного принципу – процесуальної справедливості, а не питання, чи був заявник справедливо або несправедливо засуджений національними судами за вбивство. Я зосереджуся на процесуальній справедливості, а не на розподільчій.

4. Я мав нагоду досить детально розглянути мінімальне право на захисника (за підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції) та мінімальне право допитувати свідків обвинувачення або змогу вимагати, щоб їх допитали (за підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції) у таких двох справах відповідно: «Снейдерс проти Нідерландів» (*Snijders v. the Netherlands*), заява № 56440/15, від 06 лютого 2024 року) та «В.Р. проти Нідерландів» (*W.R. v. the Netherlands*), заява № 989/18, від 27 серпня 2024 року). Як наслідок, ця окрема думка буде досить короткою, щоб уникнути зайвого повторення аргументації, наведеної в окремих думках в цих рішеннях.

5. Як я підкреслив у згаданих окремих думках, а також у різних інших окремих думках, існують два підходи до розуміння процесуальної справедливості або «загальної справедливості» судового розгляду за статтею 6 Конвенції: з одного боку, те, що я

назвав би «кваліфікованим поглядом на процесуальну справедливість», який застосовується в чинній практиці Суду та дозволяє збалансувати інтереси, а з іншого боку те, що я б назвав «принциповим поглядом на процесуальну справедливість» (далі – нормативний підхід), який можна знайти в деяких попередніх рішеннях Суду та який підтверджується значним обсягом наукової літератури, на яку я посилаюся в інших своїх окремих думках. Я віддаю перевагу останньому підходу, і я дотримуюся його в цій окремій думці. Підхід, якому я надаю перевагу, не дозволяє збалансувати гарантію статті 6 Конвенції з іншими інтересами чи міркуваннями, оскільки кожна гарантія за пунктом 3 статті 6 Конвенції розглядається як незалежна та така, що має автономну процесуальну цінність, яку необхідно поважати з повною нормативною силою².

На мою скромну думку, існує суттєва різниця між аналізом на збалансування інтересів, який застосовується до кваліфікованого права, як права за статтями 8 і 11 Конвенції, де аналіз передбачає явне, законне та легітимне втручання; та аналізом на збалансування інтересів за статтею 6 Конвенції, як він застосовується згідно з підходом, що зараз використовується в практиці (у тому числі в цьому рішенні), коли недолік або невиконання вимог щодо мінімального права зіставляється з інтересами, факторами або передбачуваними врівноважуваними гарантіями. На жаль, поточний підхід практики не враховує різницю між цими двома типами аналізу на збалансування інтересів. Згідно з цим підходом саме право збалансовується, тоді як згідно з принциповим підходом, зіставляється не саме право, а недолік або невиконання вимог щодо мінімального права. Натомість, принциповий підхід до процесуальної справедливості визнає цю різницю. Отже, він не допускає будь-яких відхилень від мінімального права за пунктом 3 статті 6 Конвенції, а також не застосовує до таких прав процедуру збалансування.

Прикметник «мінімальний» стосовно прав, закріплених у пункту 3 статті 6 Конвенції, якщо його тлумачити разом з імперативним формулюванням («має»), не залишає сумнівів у тому, що ці права є невід'ємними гарантіями справедливого судового розгляду і тому не допускають жодних обмежень. Таке тлумачення відповідає загальному

² Див., *inter alia*, додатково до моїх окремих думок у двох згаданих рішеннях у справах проти Нідерландів: пункт 7 моєї окремої думки в рішенні у справі «Суруллас Кай та Заннеттос проти Кіпру» (*Souroullas Kay and Zannettos v. Cyprus*), заява № 1618/18, від 26 листопада 2024 року та публікації Єви Бремс ««Логіка» процесуального перегляду Європейським судом з прав людини» (“The ‘logics’ of procedural-type review”), у Яннеке Джерардс та Єва Бремс (ред.), *Процесуальний перегляд у справах про фундаментальні права Європи (Procedural Review in European Fundamental Rights Cases)* (Видавництво «Cambridge University Press», 2017 рік), 17, с. 27 і 28.

правилу тлумачення пункту 1 статті 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів (далі – ВКПМД) 1969 року, яке передбачає, що «договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору».

6. Стосовно скарги за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, я підтримую встановлення порушення, дотримуючись або сучасного підходу практики, або – чому я віддаю перевагу – принципového (нормативного) підходу до загальної справедливості судового розгляду, який я детально пояснив у згаданому рішенні у справі «В.Р. проти Нідерландів» (*W.R. v. the Netherlands*).

7. Відповідно до підходу, застосованого в рішенні у справі «Сальдуз проти Туреччини» [ВП] (*Salduz v. Turkey*) [GC], заява № 36391/02, ЄСПЛ 2008), оскільки не було переконливих підстав для обмеження права заявника на доступ до захисника (див. пункт 39 рішення), згідно з аналізом, наведеним в рішенні у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), не могло бути другого етапу вивчення питання загальної справедливості судового розгляду у цій справі, а тому неминуче мало бути встановлено порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

8. Якщо дотримуватися альтернативної лінії справ Великої Палати, що не належать до рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), а саме: «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC], заява № 50541/08 та 3 інші заяви, від 13 вересня 2016 року); «Сімеонові проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява № 21980/04, ЄСПЛ 2017) та «Бьоз проти Бельгії» [ВП] (*Beuze v. Belgium*) [GC], заява № 71409/10, від 09 листопада 2018 року), згідно з якою оцінка загальної справедливості судового розгляду завжди вимагається, навіть якщо відсутні переконливі причини, що виправдовують обмеження доступу заявника до захисника, мій висновок знову полягатиме в тому, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Я надаю коротке пояснення цього.

З огляду на те, що не було переконливих підстав для виправдання обмеження доступу до захисника, національні суди не здійснили дуже суворої, необхідної в такому випадку перевірки і, на мою думку, порушене щодо заявника кримінальне провадження, якщо розглядати його в цілому, не виправило процесуальні недоліки, які виникли на стадії досудового розслідування (див. згадане рішення у справі «Бьоз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункти 193 і 194).

У пункті 38 рішення зазначено, що після того, як заявник повідомив працівників міліції, що він збирався написати «явку з повинною», органи державної влади мали б знати про можливий контекст такої

явки і про наслідки, до яких вона призведе. Однак ніщо не свідчить, що працівники міліції повідомили про його право на захисника.

Національні суди, відхиляючи відмову заявника від своїх первинних зізнавальних показань, посилалися, серед іншого, на показання працівника міліції Б., який стверджував, що знаряддя вбивства було знайдено внаслідок «явки з повинною» заявника (див. пункт 7 рішення). Схоже, що на їхню думку, це свідчило, що зізнавальні показання заявника не були надиктовані йому працівниками міліції, а були справжніми, оскільки заявник розкрив інформацію, яка до того не була відома працівникам міліції, що дозволило їм ідентифікувати та відшукати знаряддя вбивства. Це свідчить про те, що «явка з повинною», написана заявником 14 листопада 2010 року, перед наданням йому доступу до захисника, надала органам досудового розслідування межі, навколо яких вони згодом будували справу та скерувала їх у пошуку інших підтверджуючих доказів. Як наслідок, незалежно від того, чи вирішив заявник відмовитися від своїх первинних зізнавальних показань, чи підтримав їх, первинне порушення його права на захисника не могло бути виправлене тим фактом, що йому згодом було надано правову допомогу, оскільки його первинні зізнавальні показання суттєво вплинули на його становище (див. згадане рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 309 та рішення у справі «Богдан проти України» (*Bogdan v. Ukraine*), заява № 3016/16, пункти 76 і 77, від 08 лютого 2024 року). Крім того, написавши первинну «явку з повинною», заявник міг вважати упередженою зміну своїх зізнавальних показань одразу після повідомлення йому про право на правову допомогу (див. для порівняння згадане рішення у справі «Богдан проти України» (*Bogdan v. Ukraine*), пункт 77).

Заявник стверджував, що він написав «явку з повинною» під тиском працівників міліції. У пункті 35 рішення зазначено, що незрозуміло, за яких обставин було написано «явку з повинною» заявника та чи була вона результатом допиту працівників міліції. У рішенні також вказано, що працівник міліції, який прийняв цю явку, зазначив, що вона була написана після «доставлення» заявника до відділу міліції, що свідчить про певний ступінь примусу (див. пункт 7). Виходячи з цих тверджень у рішенні, вбачається, що навіть Суд має певні вагання щодо твердження про застосування тиску.

Хоча національні суди відхилили це твердження, вони переважно засновували свою позицію на висновках експертів, які вказували, що заявник не мав тілесних ушкоджень, які могли бути завдані після його затримання. Однак фізичні катування не обов'язково залишають видимі сліди тілесних ушкоджень. Крім того, одна зі скарг була подана за статтею 3 Конвенції, в якій зазначалося, що в день затримання

працівники міліції катували заявника не лише фізично, а й психологічно, його тримали в кайданках і не давали йому нічого їсти чи пити. Проте ця скарга, як і інші скарги за статтею 5 та статтею 6 Конвенції, була визнана неприйнятною Головою Суду (Секції), який діяв одноосібно на момент повідомлення Уряду. Зрозуміло, що рішення Голови Суду відхилити ці скарги не підлягає перегляду та має розглядатися як остаточне. Однак, якби відхилені скарги були визнані прийнятними та залишені на розгляд палати, остання мала б більш повне уявлення про стверджуваний примус та інші відповідні скарги. Немає потреби посилатися тут на інші скарги за статтею 6 Конвенції, які були відхилені на момент повідомлення Уряду, оскільки зауваження, яке я хочу висловити далі, має більш загальний характер. Оскільки статтю 6 Конвенції слід розглядати як послідовну та всеосяжну цілісність, що охоплює як загальне право на справедливий судовий розгляд, так і всі пов'язані з цим правом гарантії, я вважаю, що всі скарги, які ґрунтуються на статті 6 Конвенції або пов'язані з нею, повинні розглядатися складом Суду, який зрештою ухвалить рішення за заявою, а саме палатою.

Національні суди не розглядали статус «явки з повинною» заявника та її вплив на провадження. Хоча вони утрималися від посилань на явку під час другого повторного розгляду справи, я все ще не переконаний, що подальше підтвердження заявником повідомлених за відсутності захисника тверджень, є достатнім для звільнення національних судів від їхнього обов'язку за статтею 6 Конвенції ретельно перевіряти статус «явки з повинною» та її вплив на провадження в цілому (див. рішення у справі «Мехмет Зекі Челебі проти Туреччини» (*Mehmet Zeki Çelebi v. Turkey*), заява № 27582/02, пункт 72, від 28 січня 2020 року).

Знову наголошуючи на дуже суворій перевірці, яка повинна застосовуватися за відсутності переконливих підстав для виправдання обмеження права на доступ до захисника, я вважаю, що Уряд переконливо не продемонстрував яким чином у виняткових випадках та за конкретних обставин справи, справедливість кримінального провадження щодо заявника не була безповоротно порушена обмеженням його доступу до захисника 14 листопада 2010 року, коли він написав «явку з повинною».

Як наслідок, загальна справедливість провадження щодо заявника була підірвана процесуальним недоліком, який виник внаслідок обмеження права заявника на захисника на стадії досудового розслідування та нездатністю національних судів достатньо виправити цей недолік. Таким чином, було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з порушенням права заявника на правову допомогу.

9. Насамкінець, якщо ми дотримуємося принципового або нормативного підходу до загальної справедливості (підхід, якому я надаю перевагу), обмеження права заявника на правову допомогу з моменту його затримання саме собою становить автоматичне порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що, своєю чергою, призводить до автоматичного порушення загального права на справедливий судовий розгляд за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

10. Тепер я перейду до скарги за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції. Зокрема, заявник скаржився на порушення його прав за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з визнанням допустимими у провадженні показань, наданих свідком М., яку не допитували під час остаточного повторного розгляду справи. Він стверджував, що допит цього свідка мав би вирішальне значення для спростування версії подій, представленої стороною обвинувачення. У рішенні зазначається (у пункті 58), що з огляду на незначну роль, яку відіграли показання М. у справі, Суд вважає, що ніщо не свідчить, що її показання були єдиною або вирішальною підставою для засудження заявника, або що вони мали настільки значну вагу, що їхнє визнання допустимими могло б зашкодити захисту, посилаючись на ухвалу щодо прийнятності у справі «Кабрал проти Нідерландів» (*Cabral v. the Netherlands*), заява № 37617/10, пункти 21 – 26, від 28 червня 2016 року). У пункті 59 рішення робиться висновок, що скарга за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції є явно необґрунтованою та має бути відхилена за підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

11. Я з повагою не погоджуюся з тим, що скарга є явно необґрунтованою. Оскільки гарантоване підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції право є мінімальним правом, яке не розрізняє різних свідків, яких відповідач може допитати або яких можуть допитати, щоб підтвердити обвинувачення проти нього – незалежно від доказової ваги їхніх показань чи будь-якого іншого фактора – і оскільки заявнику було повністю відмовлено у реалізації цього права, найменше, що можна сказати, що його скарга є прийнятною та не є явно необґрунтованою, як зазначено в рішенні.

12. Як я також стверджував у своїй окремій думці в згаданому рішенні у справі «Снейдерс проти Нідерландів» (*Snijders v. the Netherlands*), незалежно від того, яке тлумачення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції використовується та який би підхід до розуміння загальної справедливості не застосовувався в цій справі – той, що використовується в поточній практиці, чи запропонований нормативний підхід – висновок про порушення підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, а також пункту 1 статті 6 Конвенції є неминучим.

13. Якби я дотримувався поточного підходу практики, я б дійшов висновку, що було порушено зазначені положення з трьох основних причин. По-перше, не було наведено будь-якої належної підстави неявки свідка М. на етапі повторного розгляду справи. По-друге, хоча показання М. не були єдиною чи вирішальною підставою для визнання обвинуваченого винним, їх, тим не менш, можна вважати такими, що «мають значну вагу» (див. рішення у справі «Сюлейман проти Туреччини» (*Süleyman v. Turkey*), заява № 59453/10, пункти 63 – 66, від 17 листопада 2020 року). Насамкінець врівноважуючі фактори, у тому числі процесуальні гарантії, були недостатніми для виправлення складнощів, завданих заявнику внаслідок відсутності у нього можливості допитати або вимагати очної ставки з М., та для забезпечення справедливості судового розгляду в цілому.

14. Так само, якщо дотримуватися принципового підходу, очевидно, що перешкодження заявнику у реалізації його права за цим положенням саме собою є автоматичним та *per se* порушенням підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, а також автоматичним порушенням загального права на справедливий судовий розгляд за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

15. На завершення я хочу коротко розглянути питання, яке не лише має загальний інтерес, але й особливе значення для цієї справи. Хоча розгляд і критика двох підходів до загальної справедливості судового розгляду були предметом багатьох моїх окремих думок, у яких я посилаюся на відповідну практику та різні наукові праці, є одне питання, яке я ніколи не розглядав і яке підтверджує принциповий підхід (підхід, якому я надаю перевагу).

Концепція процесуальної справедливості або неупередженості, розроблена в дослідженнях американської соціальної психології (на основі інтерв'ю з особами, які мали досвід з працівниками поліції та місцевими судами), пов'язана як з уявленням про ефективність процесу, так і з уявленням про «автономну цінність процесу», яке відповідає, таким чином, поточному підходу у практиці та принциповому підходу, застосованому в контексті статті 6 Конвенції.

Тайлер наголошує на чотирьох окремих принципах процесуальної справедливості, які судді повинні враховувати під час взаємодії з окремими особами, оскільки ці принципи підвищують легітимність правових інституцій: участь (голос), нейтралітет, повага та довіра³.

³ Див. Том Р. Тайлер «Процесуальна справедливість та суди» (*“Procedural justice and the courts”*), *Court Review*, 44 (1/2) (2008), п. 26 на с. 30; Кевін Бурк та Стів Лебен «Процесуальна справедливість: ключовий інгредієнт задоволеності громадськості» (*“Procedural fairness: A key ingredient in public satisfaction”*) (*a White paper of the American Judges Association – The voice of the judiciary*) (2007), п. 4 на с. 6). Тайлер розрізняє «дотримання» та «прийняття», причому останнє має добровільну основу, і доходить висновку, що легітимність робить незалежний внесок у прогнозування

Безсумнівно, що всі ці чотири принципи визнаються як з погляду ефективності процесу, так і з погляду цінності автономного процесу, оскільки вони відповідають конкретним гарантіям за статтею 6 Конвенції.

Однак ці два підходи пов'язані з принципами Тайлера зовсім по-різному. У той час як уявлення про ефективність процесу цінує ці принципи насамперед за їхню інструментальну роль у підвищенні дотримання вимог, довіри та прийняття результатів, уявлення про цінність автономного процесу стверджує, що вони мають внутрішню цінність як невід'ємні елементи самої справедливості. Таким чином, можна справедливо стверджувати, що ця соціально-психологічна теорія процесуальної справедливості більше узгоджується з принциповим підходом – та більш суттєво його посилює. Це пояснюється тим, що принциповий підхід наголошує на внутрішній цінності справедливих процедур не лише як засобу досягнення мети, а й як суттєвих компонентів самого правосуддя. Основні визначені Тайлером елементи – участь, нейтралітет, повага та довіра – це не просто інструменти для досягнення дотримання вимог або ефективних результатів; вони радше відображають нормативне зобов'язання ставитися до людей з гідністю та рівністю перед законом. Ці цінності глибоко резонують із принциповим підходом, який розглядає процесуальну справедливість як основу легітимності правових інститутів, незалежно від результату справи. На противагу цьому, заснований на ефективності процесу підхід, схильний цінувати ці принципи головним чином за їхній внесок у сприйману ефективність або визнання суспільством – за своєю суттю інструментального обґрунтування.

Ця синергія між соціально-психологічною теорією процесуальної справедливості та принциповим підходом служить для підвищення практичної ефективності гарантій, закріплених у статті 6 Конвенції. Обґрунтовуючи ці гарантії не лише правовою доктриною, а й емпіричними знаннями про людську поведінку та сприйняття справедливості, принциповий підхід здобуває як нормативну глибину, так і емпіричне підтвердження. Таке узгодження зміцнює реалізацію прав на справедливий судовий розгляд, роблячи їх більш резонансними для тих, хто бере участь у судовому розгляді, і, зрештою, більш здатними сприяти укріпленню справжньої довіри до судового процесу.

дотримання (див. Том Р. Тайлер «Чому люди дотримуються закону» (*Why People Obey the Law*) (Видавництво «Princeton University Press», 2006), на с. 57 – 68; Том Р. Тайлер та Юен Дж. Хо «Довіра до закону: заохочення громадської співпраці з поліцією та судами» (*Trust in the Law: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts*) (Видавництво «Russel Stage Foundation», 2002) на с. 82; згадана праця Єви Бремс та Лоренс Лаврісен, на с. 178).

Ця дискусія також є актуальною з огляду на розвиток практики Суду, зокрема його зростаючу залежність від процесуального перегляду гарантованих Конвенцією матеріальних прав, – явища, яке часто називають процесуалізацією передбачених Конвенцією матеріальних прав. Бремс посилається на чотири нормативні «обґрунтування» або «логіки», пояснюючи цей процесуальний поворот: обґрунтування ефективності процесу, інституційне або субсидіарне обґрунтування, обґрунтування автономного процесу та обґрунтування соціальної психології⁴. Слід зазначити, що два з цих обґрунтувань, а саме обґрунтування ефективності процесу та автономне обґрунтування, відповідають кваліфікованому процесуальному підходу, прийнятому в поточній практиці, та принциповому або нормативному підходу, який раніше застосовувався в контексті статті 6 Конвенції.

У таких сферах, як статті 2, 3 або 8 Конвенції, Суд дедалі більше зосереджується на тому, чи були національні процедури справедливими, інклюзивними та сумлінними, навіть під час оцінки дотримання матеріальних норм Конвенції. Цей поворот до процесуального перегляду знайшов своє найбільш доречне методологічне підґрунтя в логіці ефективності процесу, яка природно узгоджується з принципом субсидіарності: якщо національні процедури є ретельними, неупередженими та інклюзивними, то Суд може обґрунтовано покладатися на національні рішення.

Однак, хоча це засноване на процесі міркування підходить для перевірки дотримання матеріальних прав, де процедура виступає показником якості результатів, його не слід об'єднувати з обґрунтуванням, яке регулює статтю 6 Конвенції, яка за своєю суттю та характером є виключно процесуальною. Ця різниця є критично важливою. У контексті статті 6 Конвенції питання полягає не в тому,

⁴ Див. згадану працю Єва Бремс, «Логіка перегляду процесуального типу» (“The ‘logics’ of procedural-type review”), п. 17 та наступні. Стосовно цього процесуального підходу див. також, серед багатьох інших наукових праць: Одні Мьолл Арнардоттір, ««Процедурний поворот» за Європейською конвенцією з прав людини та презумпції дотримання Конвенції» (“Procedural Turn’ under the European Convention on Human Rights and Presumptions of Convention Compliance”), у *Oxford University Press and New York University School of Law*, (2017), т. 15, № 1, п. 9 та наступні; Єва Бремс, «Процесуальний захист: дослідження процесуальних гарантій, що враховуються в основних правах Конвенції» (“Procedural protection: An examination of procedural safeguards read into substantive Convention rights”), у Єва Бремс та Яннеке Джерардс (ред.), *Shaping rights in the ECHR; The role of the European Court of Human Rights in Determining the Scope of Human Rights* (видавництво «Cambridge University Press», 2013), п. 137 та наступні; Єва Бремс та Лоренс Лаврісен, «Процесуальна справедливість у судочинстві з прав людини: Європейський суд з прав людини» (“Procedural justice in human rights adjudication: The European Court of Human Rights”), у *Human Rights Quarterly*, 35 (2013), п. 176 та наступні.

чи призводять справедливі процедури до фактично справедливих результатів, а в тому, чи самі процедури відповідають стандартам справедливості, незалежно від результату. Тут принциповий підхід, що ґрунтується як на юридичній теорії, так і на соціально-психологічних дослідженнях, пропонує більш міцну та узгоджену основу.

Таким чином, вибір відповідних обґрунтувань має враховувати контекст. Хоча логіка ефективності процесу добре служить у процедуралізації матеріальних прав, посилюючи субсидіарність та розширюючи роль Суду як вторинного переглядача, вона не може повністю відобразити нормативну вагу гарантій статті 6 Конвенції. Зсув до принципового погляду не лише більш відповідає меті статті, але є і важливим для захисту її ролі у підтримці внутрішньої цінності правосуддя шляхом справедливого процесу.

На мою думку, процесуальну справедливість можна розуміти як прояв принципу ефективності в контексті права на справедливий судовий розгляд за статтею 6 Конвенції; іншими словами, це спосіб, у який принцип ефективності формується в праві на гарантований Конвенцією справедливий судовий розгляд. Отже, якщо процесуальна справедливість не розглядається крізь принципову, нормативну призму, як це пропонується в цій окремій думці, судовий розгляд не відповідатиме вимозі ефективності, а тому не може бути дійсно справедливим.

Це теоретичне розмежування між інструментальною та не інструментальною перспективами набуває фундаментального значення в цій справі, в якій, на жаль, Суд не застосував принциповий підхід до процесуальної справедливості і зрештою не встановив порушень відповідних положень статті 6 Конвенції, попри те, що мало місце відхилення від двох мінімальних прав, передбачених пунктом 3 статті 6 Конвенції. Незастосування принципового підходу в таких контекстах не лише послаблює нормативну силу статті 6 Конвенції, але й підриває як глибшу легітимність, яку має підтримувати процесуальна справедливість, так і легітимність самого Суду.